

ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕਥਾਮ ਬੋਰਡ

ਵਾਤਾਵਰਣ ਭਵਨ, ਨਾਭਾ ਰੋਡ, ਪਟਿਆਲਾ

ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਸੱਦਾ-ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੀ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ, ਖਾਦ ਬਣਾਉਣ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੇ ਚਿਠੇ / ਪਾਥੀਆ ਆਦਿ ਬਣਾ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ

ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕੰਟਰੋਲ ਬੋਰਡ (ਪੀ.ਪੀ.ਸੀ.ਬੀ.) ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੀ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੱਖੋਂ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੀ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ (ਗੰਡੋਆ ਖਾਦ), ਰੂੜੀ ਬਣਾਉਣ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੇ ਚਿਠੇ / ਪਾਥੀਆ ਆਦਿ ਬਣਾ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਬੋਰਡ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਤੋਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੀ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ (ਗੰਡੋਆ ਖਾਦ), ਰੂੜੀ ਬਣਾਉਣ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੇ ਚਿਠੇ / ਪਾਥੀਆ ਆਦਿ ਬਣਾ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ, ਕੰਮ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਬਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕੰਟਰੋਲ ਬੋਰਡ ਦੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ www.ppcb.gov.in 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਬੋਰਡ ਚੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ।

ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਇਸ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੋਂ 30 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੇਠਾਂ ਹਸਤਾਖਰਿਤ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੋਰ ਵੇਰਵਿਆਂ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਨੂੰ ਈ-ਮੇਲ eehq1.2@gmail.com ਅਤੇ Mob ਨੰ: 81466-62532 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂਬਰ ਸਕੱਤਰ

ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕਥਾਮ ਬੋਰਡ

ਵਾਤਾਵਰਣ ਭਵਨ, ਨਾਭਾ ਰੋਡ, ਪਟਿਆਲਾ

ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਸੱਦਾ-ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਗਰਿਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੀ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ, ਖਾਦ ਬਣਾਉਣ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੇ ਚਿਠੇ / ਪਾਥੀਆ ਆਦਿ ਬਣਾ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਵਰਤੋ

1.0 ਪਿਛੋਕੜ

ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ, ਡੇਅਰੀ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਵਿਭਾਗ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ 20ਵੀਂ ਪਸ਼ੂਧਨ ਗਣਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 2019 ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬੇਵਾਈਨ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

ਕ੍ਰਮ ਸੰਖਿਆ.	ਰਾਜ/ਸੂ.ਟੀ	ਨਰ ਬੇਵਾਈਨ	ਮਾਦਾ ਬੇਵਾਈਨ	ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਬੇਵਾਈਨ	ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਬੇਵਾਈਨ	ਕੁੱਲ ਬੇਵਾਈਨ
1.	ਪੰਜਾਬ	3,47,572	61,99,835	60,99,440	4,47,967	65,47,407

ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਅਤੇ ਗਰਿਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ

ਸ਼ਹਿਰੀ, ਪੇਰੀ-ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਤੇ ਦਿਹਾਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ/ਗਰਿਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੇਵਾਈਨ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ

ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਦੀ ਵਸਤੂ ਸੂਚੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 60-70% ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿੱਚ 25 ਜਾਨਵਰ ਹਨ, 15-20% ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿੱਚ 100 ਤੱਕ ਜਾਨਵਰ ਹਨ ਅਤੇ 15-20% ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿੱਚ 100 ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਨਵਰ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਛੋਟੇ, ਦਰਮਿਆਨੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 5-10%, 5-10% ਅਤੇ 80-90% ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸ਼ਹਿਰੀ, ਪੇਰੀ-ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹਨ।

ਗਰਿਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰਿਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 15-20% ਗਰਿਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ 100 ਪਸ਼ੂ ਹਨ ਅਤੇ 80-85% ਗਰਿਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ 100 ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਸ਼ੂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ 100 ਪਸ਼ੂਆਂ, 1000 ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ

1000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲੀ ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਛੋਟੀ, ਦਰਮਿਆਨੀ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਵਜੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 50-55%, 5-10% ਅਤੇ 35-45% ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀ, ਪੇਰੀ-ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹਨ।

ਸੀ.ਪੀ.ਸੀ.ਬੀ ਨੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਅਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ:

ਠੋਸ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

1. ਡੇਅਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਅੰਤਰਾਲ ਤੇ ਸੈਂਡ ਦੇ ਫਰਸ਼ ਤੋਂ ਗੋਹਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਫਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗੰਦੀ ਬਦਬੂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
2. ਡੇਅਰੀ ਅਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੇਨੀਟਾਈਜ਼ ਅਤੇ ਰੇਗਾਣੂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੂਨਾ ਛਿੜਕ ਕੇ।
3. ਠੋਸ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਉਪਚਾਰ ਲਈ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
4. ਡੇਅਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘਰੇਲੂ ਖਤਰਨਾਕ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ (ਟੀਕੇ, ਵੇਲ, ਦਵਾਈਆਂ, ਸਰਿੰਜਾਂ, ਆਦਿ) ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ "ਸੋਲਿਡ ਵੇਸਟ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਰੂਲਜ਼, 2016" ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
5. ਡੇਅਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੋਹਾ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਆਦਿ ਨੂੰ ਡਰੇਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਧੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਡਰੇਨਾਂ ਨੂੰ ਰੁਕਾਵਟ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।
6. ਡੇਅਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਕੋਲ ਠੋਸ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਅਤੇ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਹੀ ਸੰਭਾਲ, ਉਪਚਾਰ ਅਤੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜਾਂ ਕਲੱਸਟਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਮਨ ਟ੍ਰੀਟਮੈਂਟ ਪਲਾਂਟ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

1. ਡੇਅਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਪੀਣ ਅਤੇ ਨਹਾਉਣ ਅਤੇ ਫਰਸ਼ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਮਾਤਰਾ ਸੀ.ਪੀ.ਸੀ.ਬੀ. ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਗਈ ਮਾਤਰਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।
2. ਡੇਅਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਡਿਸਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਉਪਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕਥਾਮ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।
3. ਡੇਅਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੰਦਾ ਪਾਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਨਾ ਪਵੇ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਨਾ ਕਰੇ। ਸੈਂਡ ਦੇ ਫਰਸ਼ ਨੂੰ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹੀ

ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਫਰਸ ਤਿਲਕਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਰੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ/ਉਪਯੋਗ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਵਿਕਲਪ

ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਅਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੋਰੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ / ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਕਲਪ ਅਪਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ:

ਲੜੀ ਨੰ.	ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ/ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ	ਗੋਬਰ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ/ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਢੰਗ
1.	ਛੋਟੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ	<ul style="list-style-type: none"> ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ / ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ, ਜਾਂ ਗੋਬਰ ਦੇ ਚਿਠੇ/ਪਾਥੀਆ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ, ਜਾਂ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ
2.	ਦਰਮਿਆਨੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ	<ul style="list-style-type: none"> ਗੋਬਰ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ/ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸੁਮੇਲ।
3.	ਵੱਡੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ	<ul style="list-style-type: none"> ਬਾਇਓਗੈਸ / ਕੰਪਰੈੱਸਡ ਬਾਇਓਗੈਸ ਉਤਪਾਦਨ ਜਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਮੇਲ
4.	ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ	<ul style="list-style-type: none"> ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ/ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ, ਜਾਂ ਗੋਬਰ ਦੇ ਚਿਠੇ/ਪਾਥੀਆ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ
5.	ਕਲੱਸਟਰ ਵਿੱਚ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ	<ul style="list-style-type: none"> ਆਮ ਬਾਇਓਗੈਸ/ ਕੰਪਰੈੱਸਡ ਬਾਇਓਗੈਸ ਉਤਪਾਦਨ, ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਾਕੀ ਬਚੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ।
6.	ਛੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੀਆਂ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ	<ul style="list-style-type: none"> ਗੋਬਰ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ/ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸੁਮੇਲ
7.	ਵੱਡੀਆਂ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ	<ul style="list-style-type: none"> ਬਾਇਓਗੈਸ / ਕੰਪਰੈੱਸਡ ਬਾਇਓਗੈਸ ਉਤਪਾਦਨ ਜਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਮੇਲ

2.0 ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ

ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਅਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁੱਦੇ ਗੋਬਰ ਅਤੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਦੇ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਗੋਬਰ ਅਤੇ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾੜੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਅਤੇ ਬਦਬੂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਅਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਠੋਸ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਗੋਬਰ, ਚਾਰੇ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ, ਆਦਿ ਹੈ ਜੋ ਜੈਵਿਕ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਖਤਰਨਾਕ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਹੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਨਿਪਟਾਰੇ

ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਅਤੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਗੋਬਰ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਖਾਦ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਈ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਲਨ (ਗੋਬਰ ਦੀ ਲੱਕੜੀ) ਜਾਂ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਕੰਡੀਸ਼ਨਰ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਖਾਦ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਕੰਧ ਦੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਵਜੋਂ, ਆਦਿ।

3.0 ਪ੍ਰਸਤਾਵ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਗੋਬਰ ਅਤੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਦੇ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਗੈਰ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਿਪਟਾਰੇ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ, ਪੀ.ਪੀ.ਸੀ.ਬੀ. ਨੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੀ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ, ਰੂੜੀ ਬਣਾਉਣ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੇ ਚਿਠੇ/ਪਾਥੀਆ ਆਦਿ ਬਣਾ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਈਕੋ-ਬਹਾਲੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ (ਈ.ਓ.ਆਈ.) ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਪੜਤਾਲ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੀ.ਪੀ.ਸੀ.ਬੀ. ਚੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ।

4.0 ਕੰਮ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ

ਬਿਨੈਕਾਰ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਕੰਟਰੋਲ ਬੋਰਡ (ਸੀ.ਪੀ.ਸੀ.ਬੀ.) ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੀ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ, ਰੂੜੀ ਬਣਾਉਣ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੇ ਚਿਠੇ/ਪਾਥੀਆ ਆਦਿ ਬਣਾ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸੈੱਟਅੱਪ ਸਥਾਪਤ ਕਰੇਗਾ। ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪ੍ਰਸਤਾਵਕ ਕੋਲ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪ੍ਰਸਤਾਵਕ ਕੋਲ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਸੁਚਾਰੂ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਮੈਨਪਾਵਰ/ਲੇਬਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਰੋਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

5.0 ਈ.ਓ.ਆਈ. ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣਾ

ਇੱਛੁਕ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਇੱਕ ਸੀਲਬੰਦ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਰਜਿਸਟਰਡ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂਬਰ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕਥਾਮ ਬੋਰਡ, ਵਾਤਾਵਰਨ ਭਵਨ, ਨਾਭਾ ਰੋਡ, ਪਟਿਆਲਾ-147001 ਵਿਖੇ ਈ.ਓ.ਆਈ. ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ "ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਸੱਦਾ-ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਗਊਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੀ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ, ਖਾਦ ਬਣਾਉਣ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੇ ਚਿਠੇ/ਪਾਥੀਆ ਆਦਿ ਬਣਾ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ"। ਸੰਭਾਵੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪ੍ਰਸਤਾਵਕਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਹਾਰਡ ਕਾਪੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ

ਸੀ.ਡੀ. ਜਮਾਂ ਕਰਾਉਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 20 'ਏ-4' ਸਾਇਜ਼ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ (ਬਾਇਓ-ਡਾਟਾ ਅਤੇ ਅਟੈਚਮੈਂਟਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਅਤੇ 12 ਦੇ ਫੋਂਟ ਆਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ:

- I. ਗਊਸ਼ਾਲਾ/ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪਤਾ।
- II. ਗਊਸ਼ਾਲਾ/ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ/ਡਾਇਰੈਕਟਰ/ ਸਹਿਯੋਗੀ / ਮਾਲਕ/ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੇ ਪਤੇ ਅਤੇ ਸੰਪਰਕ ਨੰਬਰ ਸਮੇਤ ਸੂਚੀ।
- III. ਗਊਸ਼ਾਲਾ/ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਦੇ ਚਾਲੂ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ।
- IV. ਪਲਾਂਟ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਸਬੂਤ ਸਮੇਤ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਵੇ।
- V. ਗਊਸ਼ਾਲਾ/ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਦਾ ਕੁੱਲ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਉਕਤ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਖੇਤਰ।
- VI. ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕਾਪੀ/ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਨਜ਼ੂਰੀਆਂ (ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ)।
- VII. ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਲੇਖਾ ਦਾ ਵੇਰਵਾ।
- VIII. ਕੁੱਲ ਉਪਲੱਬਧ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ।
- IX. ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਰਿਪੋਰਟ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੂਚਨਾ ਹੋਵੇ:
  - ਗਊਸ਼ਾਲਾ/ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ/ਗਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ।
  - ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੀ ਮਾਤਰਾ।
  - ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਢੰਗ।
  - ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ।
  - ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਢੰਗ।
  - ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੀ ਵਰਮੀ ਕੰਪੋਸਟਿੰਗ, ਰੂੜੀ ਬਣਾਉਣ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੇ ਚਿਠੇ/ਪਾਥੀਆਂ ਆਦਿ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਕੁੱਲ ਥਾਂ।
  - ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ
  - ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਮਿਆਦ।
  - ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਕੁੱਲ ਲਾਗਤ।ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪ੍ਰਸਤਾਵਕ ਈ-ਮੇਲ (eehq1.2@gmail.com) ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਈ.ਓ.ਆਈ. ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ:

1. ਪੀ.ਪੀ.ਸੀ.ਬੀ. ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਪ੍ਰਸਤਾਵਕ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਈ.ਓ.ਆਈ. ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।
2. ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਵਿੱਚ ਪੀ.ਪੀ.ਸੀ.ਬੀ. ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੰਦਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।
3. ਗਊਸ਼ਾਲਾ/ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਸਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ।